

УДК 378.013:001.8

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2025-110-2>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ У МІЖДИСЦИПЛІНАРНОМУ ВИМІРІ НАУК ПРО ОСВІТУ

Іванюк Ганна Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та психолого-педагогічних наук
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
h.ivaniuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7758-5121

Мета статті полягає у висвітленні сутності методології дослідження у міждисциплінарному вимірі наук про освіту задля піднесення на вищий щабель функціональності наукових досліджень в освітній сфері.

Методи. Для досягнення мети та реалізації завдань використано комплекс методів: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення, що уможливило структурування матеріалів теоретичного пошуку, формулювання узагальнень і висновків; контент-аналіз – для кількісного і якісного простеження тенденцій науково-педагогічних досліджень і виявлення гальмівних чинників, що мають місце в підготовці докторів філософії.

Результати. Використання проблемного, системного, компетентнісного, аксіологічного підходів дало змогу висвітлити, окреслену в статті проблему цілісно, з урахуванням актуальних місії та візій педагогічної науки. Обґрунтовано теоретичні, методологічні та прикладні аспекти, актуальні для педагогічної науки (наук про освіту) та освітніх практик підготовки майбутніх докторів філософії (PhD); узагальнено провідні напрями щодо подолання розривів під час виконання наукової складової за освітньо-науковою програмою з галузі знань А Освіта зі спеціальності А1 Освітні науки. Висвітлена в статті проблематика, схарактеризована в контексті провідних функцій педагогічної науки, що розширює її наукове поле у руслі сучасних освітніх викликів. Актуалізовано проблему вдосконалення наукової підготовки майбутніх докторів філософії з використанням кращих українських і зарубіжних освітніх практик; висвітлено сутність суперечностей в обґрунтуванні тематики теоретичних і прикладних дисертацій; взаємозв'язки між теоретичним, методологічним і технологічним рівнями науково-педагогічних досліджень. Чільне місце відведено висвітленню терміносистеми міждисциплінарних досліджень і її інтерпретації у руслі сучасного українського правопису.

Висновки: узагальнені першорядні аспекти методології досліджень, згідно з логікою наукового пошуку, у єдності їх взаємозв'язків у міждисциплінарному вимірі наук про освіту, сприятимуть поступу до отримання нових знань і освітніх практик, що ґрунтуються на новітніх ідеях і концепціях про освіту людини в змінному світі.

Ключові слова: методологія, методологічні підходи, методи, суперечності, тенденції, освітньо-наукова програма, підготовка докторів філософії, функції науки, терміносистема, дисертація.

RESEARCH METHODOLOGY IN THE INTERDISCIPLINARY DIMENSION OF EDUCATIONAL SCIENCES

Ivaniuk Hanna Ivanivna,
Doctor of Educational Sciences, Professor, Professor of the Department of Educational
Sciences and Psychological and Pedagogical Sciences
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University
h.ivaniuk@kubg.edu.ua
orcid.org/0000-0001-7758-5121

The purpose of the article is to illuminate the essence of research methodology in the interdisciplinary dimension of educational sciences in order to elevate the functionality of scientific research in the field of education to a higher level.

Methods. A set of methods was used to achieve the goals and objectives: analysis, synthesis, systematization, comparison, and generalization, which made it possible to structure the materials of theoretical research, formulate generalizations and conclusions; content analysis – for the quantitative and qualitative tracking of trends in scientific and pedagogical research and identifying hindering factors present in the PhD training.

Results. The use of problem-oriented, systemic, competency-based, and axiological approaches has allowed for a comprehensive illumination of the issue outlined in the article, taking into account the current missions

and visions of pedagogical science. The theoretical, methodological, and practical aspects relevant to pedagogical science (educational sciences) and educational practices for training future doctors of philosophy (PhDs) have been substantiated; leading directions for overcoming gaps in the scientific component of the educational and scientific program in the field of knowledge “A Education” with a specialty “A1 Educational Sciences” have been summarized. The issues highlighted in the article are characterized within the context of the leading functions of pedagogical science, which expands its scientific field in line with contemporary educational challenges. The problem of improving the scientific training of future doctors of philosophy using the best Ukrainian and foreign educational practices has been actualized; the essence of contradictions in justifying the topics of theoretical and applied dissertations has been revealed; and the interconnections between theoretical, methodological, and technological levels of scientific and pedagogical research have been discussed. A prominent place has been given to the elucidation of the terminological system of interdisciplinary research and its interpretation in the context of contemporary Ukrainian orthography.

Conclusions: the generalized primary aspects of research methodology, according to the logic of scientific inquiry, in the unity of their interconnections in the interdisciplinary dimension of the educational sciences, will contribute to the advancement of new knowledge and educational practices based on the latest ideas and concepts about human education in a changing world.

Keywords: *methodology, methodological approaches, methods, contradictions, trends, educational and scientific program, PhD training, functions of science, terminology system, dissertation.*

Вступ. Актуалізація в сучасному українському та зарубіжному науковому дискурсі проблеми розвитку відкритої науки, сприяє новому баченню наук про освіту, як провідника сталого розвитку освіти та суспільства загалом. Науковий, методологічний і практичний аспекти є першорядними в контексті оцінювання дієвості наукових досліджень нинішніми і майбутніми експертами та соціальним середовищем. Суспільні очікування щодо розбудови функціональної вищої освіти молодшої генерації загострюють запити до педагогів – теоретиків і практиків. На часі увиразнення методології наук про освіту в руслі підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Окреслена в статті проблематика лежить в площині підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти за освітньо-науковою програмою з галузі знань А Освіта спеціальності А1 Освітні науки. Як засвідчує практика, попри значні наукові напрацювання з теорії та методології педагогічних досліджень, у підготовці докторів філософії спеціальності А1 Освітні науки є низка упущень, які ведуть до гальмування розвитку університетської науки. Попри те, що дисертації здобувачів третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти віднесено до категорії кваліфікаційних робіт і спрощено процедуру їх захисту, спираючись на досвід зарубіжних країн, це не привело до якісного зростання наукового продукту на основі реальних досліджень. Актуальність проблеми є очевидною і потребує пошуку продуктивних підходів до її розв’язання.

Мета: полягає у висвітленні сутності методології дослідження у міждисциплінарному вимірі наук про освіту задля піднесення на вищий щабель функціональності наукових досліджень в освітній сфері.

Теоретичне обґрунтування проблеми. У сучасному науковому дискурсі мають місце

розроблені українськими вченими нові наукові та методологічні підходи, концепції щодо освіти людини, які ґрунтуються на основі синергетики і багатовекторності. З-поміж інших варто виокремити напрацювання українських учених з методології досліджень історії освіти (Л. Березівська (Березівська, 2024), Н. Дічек (Дічек, 2020), Н. Гупан (Гупан, 2013), О. Сухомлинська (Сухомлинська, 2007); педагогічної компаративістики (О. Локшина (Локшина, 2024); методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко (Гончаренко, 2008), Н. Лавриченко (Лавриченко 2018), Є. Хриков (Хриков, 2017), С. Сисоєва (Сисоєва, 2017)). Попри значну зацікавленість науковою спільнотою різними проблемами теорії та методології наук про освіту, наразі є значна потреба вдосконалення методологічної складової у процесі підготовки докторів філософії за освітньо-науковою програмою зі спеціальності А1 Освітні науки. Нам імponує особистісна та наукова позиція Кена Робінсона щодо розв’язання назрілих суперечностей між традиційними системами освіти і потребами цифрової цивілізації в підготовці до життя творчих людей (Robinson, 2015: 4–5). Окреслена в статті проблематика зумовлена суттєвими нині запитамі на синергію науки і освіти задля розвитку особистісного наукового потенціалу здобувачів і виведення наукових досліджень на якісно вищий щабель.

Методологія та методи. Дослідження, окреслені в статті наукової проблеми, здійснено на засадах проблемного, системного, компетентісного, аксіологічного підходів. Це дало змогу висвітлити його результати цілісно, з урахуванням актуальних місії та візій педагогічної науки. Для досягнення мети використано комплекс методів: аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення, що уможливило структурування матеріалів теоретичного пошуку, формулювання узагальнень і виснов-

ків; для кількісного і якісного простеження тенденцій науково-педагогічних досліджень і виявлення гальмівних чинників, що мають місце в підготовці докторів філософії використано контент-аналіз.

Результати та дискусії. Студіювання, окресленої в статті проблеми, засвідчує відсутність суттєвого впливу результатів досліджень майбутніх докторів філософії на розвиток теорії освіти і ефективних практик попри те, що в кожній кваліфікаційній роботі (дисертації) чітко окреслено «теоретичну новизну», «практичну значущість» та подано практичні рекомендації, програми змістових модулів, курсів за вибором здобувачів освіти та інше. Здебільшого сумнівною є експериментальна перевірка дієвості цих доробків, а їх чисельність перевищує допустимий ресурс кредитів і не може бути реалізована в освітніх програмах і навчальних планах. Як засвідчує практика, наукові та практичні напрацювання здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти носять описовий характер і здебільшого не мають широкого впровадження в освітню практику. Узагальнюючи наведене вище за текстом, варто зауважити, що окреслені слабкі сторони підготовки докторів філософії мають як науковий, так і методологічний та практичний характер. Так попри значний інтерес науковців і здобувачів вищої освіти до досліджень різноманітних наукових проблем з історії розвитку зарубіжної освіти та педагогічної думки, педагогічної компаративістики, здебільшого такі дисертації носять фактологічний і описовий характер. Поза дослідницьким полем здобувачів залишається аналіз сукупних зв'язків і чинників (соціальних, економічних, педагогічних, культурних), які впливають на розвиток освітніх процесів і явищ. Також потребує вдосконалення впровадження продуктивного зарубіжного досвіду в освітні практики. Загалом відбувається підміна рецепції зарубіжних чи українських історико-педагогічних здобутків (різних хронологічних періодів) тематичними роздумами та експериментально неперевіреними пропозиціями й авторськими роздумами. Окреслені, вище за текстом негативні тенденції, що мають місце в підготовці докторів філософії, певним чином засвідчують відставання методологічної компоненти й освітніх практик від суших нині суспільних потреб, що загалом спричинює певну стагнацію наук про освіту, незначний рівень їх впливу на вдосконалення освітніх практик. Варто аргументувати окреслене вище за текстом, деякими результатами аналізу наукових публікацій аспірантів. Не становить секрет той факт, що більшість із них має компілятивний характер та не вносить майже нічого нового у розв'язання проблеми дослідження. У сузіз'язі з цим гальмівним чинником для наукового поступу є формальне

публікування статей, які не відповідають, або лише частково відповідають проблематиці наукового пошуку та/або підготовлені в сумнівній колаборації авторів, які не мають реальних наукових досягнень у презентованій проблематиці в річищі тієї чи іншої галузі знань.

Слабким місцем досліджень майбутніх докторів філософії є їхня недостатня готовність до планування, організації, поетапного проведення та узагальнення й інтерпретації педагогічного експерименту. Здебільшого здобувачі презентують результати експерименту без належної їх інтерпретації за допомогою формального представлення методики Стюдента чи Пірсона, що зумовлює поширення у науковому й освітньому просторі популізму та гальмування приросту нових, експериментально доведених знань.

Результати аналізу 152 тем дисертацій (PhD) дають підстави стверджувати про те, що тематика кваліфікаційних робіт ступеня доктора філософії здебільшого спрямована на актуалізацію проблем сьогодення та відображає кон'юнктуру, що в умовах невизначених змін і освітніх трансформацій швидко втрачає суспільну затребуваність і нерідко теми потребують повторного затвердження випусковими кафедрами і вченою радою ЗВО. Недоречними є формулювання тем, що не відповідають науково-освітньому рівню підготовки докторів філософії, а часто копіюють теми докторських дисертацій, які потребують більш глибокого методологічного обґрунтування та експериментального дослідження. Окреслене, дає підстави стверджувати про необхідність урівноваження вектору наукових досліджень здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти з проведенням випереджальних досліджень (відповідно до заявленого рівня) на ґрунті адекватних теоретичних ідей, теорій і методології.

У контексті проблематики статті ми погоджуємося з думкою сучасного українського вченого – методолога Є. Хрикова про реалізацію потенціалу університетської науки у сузіз'язі з реалізацією прогностичної функції науки (Хриков, 2017: 10–11). Як засвідчує практика, лише окремі дисертації здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти містять концептуальний та методологічний, історико-педагогічний контексти в обґрунтуванні сутності теорій і тенденцій розвитку освітніх систем, реформування змісту освіти в Україні та зарубіжних освітніх практиках, що визначає їх прогностичну функцію. Здебільшого поза увагою здобувачів і їхніх наукових керівників (наукових шкіл) залишаються проблеми, що потребують комплексного підходу до дослідження і залучення фахівців з психології, філософії, соціології, медицини (створення наукових колективів) щодо розв'язання проблем

здоров'язбереження, емоційного інтелекту, стратегій розвитку системи освіти тощо.

Окреслене вище за текстом, потребує об'єктивного осмислення в руслі актуалізації функцій науки. Оскільки науки про освіту є практично орієнтовані, вони насамперед виконують нормативну функцію, а саме: вагомим показником якості дисертації здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти має бути чітке обґрунтування дієвості експериментально доведених положень, рекомендованих для практичного використання (про що йшлося вище за текстом). Практична спрямованість наукових досліджень рівня доктора філософії полягає в розробленні рекомендацій, наприклад щодо формування критеріїв і показників моніторингових досліджень якості загальної середньої, вищої освіти; рецепції освітніх індикаторів, рекомендованих Радою з освіти Європейського Союзу для оцінювання якості шкільної освіти (Ляшенко, 2011: 38–39).

Ми свідомі того, що ієрархія функцій наук про освіту змінюється під впливом освітніх парадигм, суспільних запитів у поступі певних етапів розвитку системи освіти: піднесення, стабільності чи стагнації (що веде до кризового її стану). Очевидно, що підтримуюча функція педагогічної науки набуває яскравих проявів на етапі стабільного розвитку, оскільки освіта розвивається в полі певної парадигми, визначених цілей і завдань, умов їх реалізації, а наукові дослідження спрямовуються на пошук нових підходів до вдосконалення існуючих теорій і освітніх практик. У цьому контексті є певні застереження щодо надмірного захоплення застарілими, неактуальними для часу проблемами, а отже надмірне домінування підтримуючої функції може вести до стагнації та підтримки неактуальних для часу концепцій і практик. Тому важливою є перетворювальна функція науки, що полягає в неупередженому об'єктивному аналізі особливостей освіти та науки в їх історичному поступі на різних етапах і обґрунтування зв'язків між різними чинниками, що впливають на продуктивні зміни або гальмують їх. Таким чином важливими для реалізації розглянемо дві функції науки – прогностичну та перетворювальну. Їх дієвість полягає в актуалізації ідей нових концепцій і теорій, що формують основу для майбутніх суспільнозначущих освітніх змін.

Результати аналізу дисертацій докторів філософії (PhD) за 2018–2025 рр. засвідчують неналежну увагу здобувачів освіти до реалізації культуротвірної функції педагогічної науки. Реалізація цієї функції забезпечує не лише впровадження результатів досліджень в освітню практику (у вузькому розумінні), а й збагачення освіти (в широкому сенсі), як складової культури суспільства, людства. Варто зауважити, що саме ця функція була

предметом для дискусій у наукових середовищах різних років у незалежній Україні та є актуальною нині.

В умовах цифровізації освітнього простору, створення інформаційних онлайн-мереж (цифрових бібліотек, архівів, різних організаційних моделей відкритої освіти) актуалізується накопичувальна та інформаційно-комунікативна функції педагогічної науки. Варто зазначити, що здобувачі третього рівня вищої освіти часто неналежним чином послуговуються цифровими ресурсами та інструментами, що веде до збільшення кількості описових текстів, без результатів теоретичного, методологічного, порівняльного, історико-педагогічного аналізу та інтерпретації, покликань на ідеї авторів, тому такі роботи не становлять наукову чи практичну значущість. Однак ця проблема має глобальний характер, про що стверджують співавтори моделі відкритої освіти Торі Ійосі та М. С. Віджая Кумара (Торі Ійосі, М.С. Віджая Кумара, 2009: 35) і фокусують своє міркування на потребі в критичному осмисленні користувачами інформації, що містять електронні ресурси. Очевидно, проблема впливу штучного інтелекту на якість наукових досліджень здобувачів вищої освіти потребує окремих системних досліджень.

Методологічну складову дисертації ступеня доктора філософії розглядаємо у зв'язі з науковою, оскільки вона лежить у площині окреслення проблеми дослідження, що здійснюється за результатами аналізу теорій (концепцій, ідей), освітніх практик, запитів суспільства, на тлі виявлених об'єктивних суперечностей. У дисертаціях, рекомендованих до захисту мають місце кальковані формулювання суперечностей, які з незначними змінами зустрічаємо в роботах здобувачів різних років. Як засвідчує досвід, неповажне ставлення до належного формулювання суперечностей, дописування їх напередодні презентації результатів дослідження зумовлює незбалансованість змісту та узагальнених результатів дослідження. Підтвердженням цих міркувань є наукові виклади С. Гончаренка щодо місця та значення обґрунтованих суперечностей для цілісного і системного розв'язання завдань дослідження (Гончаренко, 2008). Найчастіше у дисертаціях рівня доктора філософії простежуємо формулювання суперечностей за сутністю або змістом – між: суспільними потребами та освітньою практикою; суспільними потребами та педагогічною наукою; потребами сучасних освітніх практик та неготовністю педагогів до їх реалізації; потребами педагогічної практики та нерозробленістю в педагогічній науці обґрунтованих знань для їх розв'язання. Варто зауважити таке: обґрунтування суперечностей за рівнем об'єктивності та типом аргументації у дисер-

таціях рівня доктора філософії використовують лише поодинокі здобувачі третього рівня вищої освіти. Поширеною є практика підміни в дисертаціях поняття суперечностей окресленням окремими недоліками освітніх практик ЗЗСО, ЗВО, які за своєю сутністю не потребують наукового вирішення, а можуть бути подолані доступними засобами (організаційними, управлінськими, дидактичними).

Як зауважує Є. Хриков: особливість визначення суперечностей у дисертації (кваліфікаційній роботі) полягає в тому, що перша частина окресленої суперечності має загальний характер, а друга – частковий, що спрямований на визначення розв'язання загальної суперечності (Хриков, 2017: 54). Результати аналізу низки дисертацій докторів філософії щодо формулювання суперечностей задля обґрунтування актуальності теми наукового пошуку засвідчують подекуди невідповідність науковій спеціальності підготовки докторів філософії, а саме: під час визначення суперечностей часто поза увагою наукових керівників і випускових кафедр залишається узгодженість з паспортами спеціальностей. Важливо зауважити таке: терміносистема та змістове наповнення понять є визначальними щодо визначення типу суперечностей. Так, якщо йдеться про соціальні потреби, – суперечність трактується між соціальними потребами та педагогічною наукою/практикою; у випадку коли йдеться про тенденції розвитку освітніх систем, вимоги освітніх стандартів, потенційного ресурсу освітніх технологій, то – обидві опозиції суперечності спрямовані на розв'язання педагогічних явищ і є педагогічними. Часто другу опозицію суперечності пов'язують із поняттями: «недосконалість системи», «низький рівень сформованості», «брак науково обґрунтованих освітніх практик», що засвідчують їх зв'язок із окремими складниками педагогічної науки та освітніх практик.

Варто узагальнити таке: суперечності в експериментальних педагогічних дослідженнях здебільшого спрямовані на розв'язання неузгодженості між соціальними потребами та освітньою практикою мають загальний характер, їх конкретизують за допомогою педагогічних опозицій. Другу групу становлять суперечності педагогічного характеру. Перша опозиція є визначальною щодо характеристики педагогічної діяльності у руслі об'єкта наукового пошуку, а друга – характеризує мету дослідження; перша опозиція суперечності спрямована на цільовий компонент педагогічного явища/процесу, а друга її частина (опозиція) – на реалізацію теоретичних і практичних цілей дослідження.

Обґрунтування суперечностей в історико-педагогічних дослідженнях має низку особливостей, а саме: здебільшого супереч-

ності не увиразнюються окремим блоком; формулювання першорядності потреб щодо використання історико-педагогічної спадщини та недостатнім її вивченням (не вказують суб'єкта потреб, що є обов'язковим для обґрунтування суперечності); усвідомлення об'єктивної потреби професійної підготовки учителів початкових класів у контексті євроінтеграції і недостатньою історико-педагогічною розробленістю цієї проблеми. Таке формулювання окресленої суперечності засвідчує його розбалансованість і невідповідність обидвох частин. Наведений приклад дає підстави першорядності дослідження окресленої проблеми в європейському освітньому просторі, а не на теренах України. Тому він не може бути наслідком дослідників. До неналежних для використання прикладів щодо формулювань суперечностей в обґрунтуванні теми дослідження варто віднести задекларовані недостатньо обґрунтовані необхідності. Результати теоретичного, методологічного, історико-педагогічного, порівняльного аналізу дають підстави стверджувати, що дослідники на початковому етапі наукового пошуку формулюють суперечності, ґрунтуючись на потреби реалізації соціальних потреб освіти нинішнього часу. Це може мати місце для теоретичних досліджень і тому необхідно обґрунтувати насамперед актуальні потреби науки.

Розвиток терміносистеми є показником поступу педагогічної науки. У працях методологів педагогіки попередніх років здебільшого використано: «поняття», «понятійна система», «поняттєвий апарат». Нині у руслі нового українського правопису згідно до лексично-семантичної та граматичної відповідності поняття «дисертаційне дослідження» доцільно застосовувати як: дисертація, дисертаційна робота/праця. У текстах дисертацій рівня доктора філософії непоодинокі випадки калькування описів завдань дослідження, зокрема йдеться про таке: «вирішення завдань...». У тексті обґрунтування дисертації це словосполучення варто замінити на «розв'язання завдань». Завдання дослідження варто формулювати з використанням дієслів доконаного виду: з'ясувати, уточнити, обґрунтувати, експериментально перевірити, узагальнити. Оскільки дисертації здобувачів третього освітньо-наукового рівня вищої освіти віднесено до кваліфікаційних робіт, вони здебільшого мають науково-практичне спрямування. Тому термінологічна виваженість має значення для наукової інтерпретації явищ і процесів, що примножує науковий здобуток дослідника та розуміння їх сутності у практичному вимірі. Інтерпретація провідних понять та їх взаємозв'язків зумовлює обґрунтування терміносистеми задля забезпечення наукового рівня та дотримання єдиного підходу до змісту процедур дослідження (на різ-

них етапах), об'єктивної інтерпретації понять і результатів теоретичного, емпіричного досліджень, наукової новизни та практичної значущості дисертації.

Під поняттям побудови терміносистеми дисертації варто розуміти визначення сутності та структури термінів/понять, що становлять науковий апарат дисертаційної роботи. Обґрунтування нових понять й уточнення існуючих (дискусійних, що мають різне трактування) сприяє розширенню наукового поля дослідження з, окресленої в дисертації наукової проблеми. Варто зауважити про ретельне та виважене послуговування поняттями на етапі узагальнення результатів емпіричного дослідження та опису висновків.

Як засвідчує досвід, здобувачі третього (магістерського) рівня вищої освіти здебільшого не мають належної мотивації та знань щодо розроблення терміносистеми дисертації, найчастіше плутають поняття та терміни і дефініції, вважають їх синонімами.

Науковець на етапі становлення (здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти) має володіти достатнім словниковим запасом задля пояснення складових терміносистеми дисертації, а саме: «поняття», «термін», «дефініція», категорія», «визначення», що складають загальнонауковий методологічний рівень дисертації.

У процесі виконання завдань дослідження є сенс виокремити три групи понять відповідно до їх домінуючих функцій. Задля реалізації загальнометодологічної функції до першої групи відносимо такі поняття: суперечності, мета, завдання, об'єкт, предмет, методологічні підходи, методи, принципи, теоретичні основи, наукова новизна, практична значущість. Окреслені поняття становлять групу родових понять. Формулювання предмету, об'єкту, мети дисертації в кожному дослідженні конкретизують видові поняття, що відображають його специфіку. Варто зауважити: однією з вимог побудови терміносистеми дисертації є усвідомлення науковцем сутності кожного з родових та видових понять.

У руслі проблематики статті з-поміж інших, увиразнимо функцію поняттєвого забезпечення отримання нових знань: вона реалізується за допомогою понять, які вказують на стратегічні підходи та методи дослідження. Як засвідчують результати експертизи низки дисертацій (докторів філософії), хибним є намагання здобувачів описати від п'яти до десяти підходів, які в тексті роботи на різних етапах не простежуються. Лише в поодиноких дисертаціях здобувачі ступеня доктора філософії диференціюють підходи на загальнонаукові і педагогічні. До прикладу: культурологічний, комплексний, синергетичний підходи є загальнонауковими і здобувач має вміти чітко опи-

сати як і для чого буде використовувати кожен із них; діяльнісний, особистісно орієнтований, парадигмальний підходи є педагогічними, тому варто уточнити їх місце та цілі у процесі дослідження.

Здобувачі третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти здебільшого мають прогалини в знаннях щодо опису в тексті дисертації методів дослідження і доволі вільно, без пояснень цільової спрямованості та належного групування чи систематизації наводять різні методи. Варто опис у тексті кожного методу, розглядати у сув'язі з результатами, отриманими за допомогою цього методу та їх візуалізацією в додатках. Висвітлені вище за текстом міркування, дають змогу схарактеризувати вимогу до терміносистеми дисертації, яка полягає в розкритті сутності усіх термінів і понять методологічних, теоретичних засад і методів наукового дослідження.

Важливим є розуміння реалізації теоретичної та практичної функцій поняттєвого поля дослідження. Першу функцію характеризують такі поняття, як: закони, закономірності, принципи, теоретичні засади; другу – технологія, методи, засоби, система підготовки, навчання. Реалізацію процесуальної функції поняттєвого поля дисертаційної роботи характеризують поняття: формування, розвиток, діяльність, супровід, функціонування. Визначення сутності того чи іншого поняття варто узгоджувати з найсуттєвішими характеристиками досліджуваного явища.

Стратегічною вимогою до розроблення поняттєвого поля дисертації слугує врахування функцій, що реалізують ті чи інші поняття, розуміння дослідника щодо першорядності понять, які дозволять реалізувати ту чи іншу функцію. Тому важливою є сформована готовність здобувача вищої освіти до теоретичного аналізу наукових джерел з різних галузей: філософії, методології психології, культурології, педагогіки та усвідомлення наукової позиції щодо характеристики та обґрунтування нових понять у контексті наукової проблеми дослідження.

Висновки. У статті висвітлено першорядні аспекти методології досліджень згідно з логікою наукового пошуку, у міждисциплінарному вимірі наук про освіту. Проблема, окреслена в статті, є багатовимірною і потребує ретельного вивчення та оновлення наукового потенціалу методології досліджень у сфері наук про освіту. Виокремлені тенденції розвитку методології досліджень з освітніх наук дасть змогу нівелювати гальмівні тенденції і розвивати ті, які сприятимуть розвитку методологічних знань та реалізації їх у процесі наукових досліджень в освітній галузі.

Перспективним є обґрунтування методологічних засад міждисциплінарних досліджень у єдності з новітніми концепціями про освіту

людини в змінному світі, що гіпотетично дасть поступ до нових знань і освітніх практик.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Березівська Л. Д. Педагогічні біографічні дослідження у контексті реконструкції історичної пам'яті українського народу. Історія та філософія освіти в незалежній Україні: виміри історичної пам'яті (український і зарубіжний дискурси) : зб. Матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. кол.: Топузов О.М., Сисоєва С. О., Дічек Н. П.; Култаєва М. Д.; Ладоня К. Ю. / за наук. ред. Н. П. Дічек; 30 травня 2024 р., м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України. [Електронне видання]. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2024. С. 35–38.
2. Відкрита освіта : колективний розвиток освіти через відкриті технології, відкритий контент і відкрите знання / За редакцією Тору Іїйосі та М.С. Віджая Кумара / Переклад з англ. А. Іщенко, О. Насика. К. : Наука, 2009. 256 с.
3. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. 278 с.
4. Гупан Н. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. *Рідна школа*. Вип. 4–5. 2013. С. 53–56.
5. Дічек Н.М. Імагологія як новий напрям дослідження історії освіти України. The 1st International scientific and practical conference «Fundamental and applied research in the modern world» (August 26–28, 2020) BoScience Publisher, Boston, USA. 2020. С. 147–151. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/FUNDAMENTAL-AND-APPLIED-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-28-28.08.20.pdf>.
6. Лавриченко Н. Методологія наукових досліджень: педагогіка: Вінніченко М. Д., Суми, 2018, 56 с.
7. Локшина О. Європейський освітній простір як інтеграційна перспектива української освіти. *Український педагогічний журнал*. № 2. 2024. С. 6–19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-6-19>
8. Організаційно-методичне забезпечення моніторингових досліджень якості загальної середньої освіти : монографія / ред. О. І. Ляшенко. Київ : Пед. думка, 2011. 160 с.
9. Сисоєва С. Міждисциплінарні педагогічні дослідження в контексті розвитку освітології. *Освітологія*. № 6. 2017. С. 26–30.
10. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічне дослідження та його «околиці». *Шлях освіти*. № 44. 2007. С. 6–12.
11. Хриков Є. М. Методологія педагогічного дослідження: монографія. Харків: ФОП Панов А.М., 2017. 236 с.
12. Robinson Ken, Aronlica Lou. *Creativ schools: The Grassroots Revolution That's transforming Education*. Penguin Books, 2015. 320 p.

REFERENCES:

1. Berezivska, L. (2024). Pedagogical biographical research in the context of reconstruction of historical memory of the Ukrainian people. O. Topuzov, S. Sysoieva, N. Dichek, M. Kulataeva & K. Ladonia (Red.) / za nauk.

red. N.P.Dichek. *Istoriia ta filosofii osvity v nezalezhnii Ukraini: vymiry istorychnoi pamiaty (ukrainskyi i zarubizhnyi dyskursy)* [History and philosophy of education in independent Ukraine: dimensions of historical memory (Ukrainian and foreign discourses)] (s. 35–38). Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy [in Ukrainian].

2. Toru Iiiosi & Vidzhaia Kumara, M.S. (ed.) (2009). *Vidkryta osvita: Kolektyvnyi rozvytok osvity cherez vidkryti tekhnologhiji, vidkrytyj kontent i vidkryte znannja* [Open education: Collective development of education through open technologies, open content and open knowledge] / A. Ishchenka & O. Nasyk, pereklad z angl. Kyiv: Nauka [in Ukrainian].
3. Honcharenko, S. U. (2008). *Pedahohichni doslidzhennia: Metodolohichni porady molodym naukovtsiam* [Pedagogical Research: Methodological Advice for Young Scientists]. Kyiv–Vinnytsia: DOV «Vinnytsia» [in Ukrainian].
4. Hupan, N. (2013). Aktualni problemy metodolohii istoryko-pedahohichnykh doslidzhen [Current problems of methodology of historical and pedagogical research]. *Ridna shkola – Native school*, 4-5, 53–56 [in Ukrainian].
5. Dichek, N. (2020). Imaholohiia yak novyi napriam doslidzhennia istorii osvity Ukrainy [Imagology as a new direction of research into the history of education in Ukraine]. *Fundamental and applied research in the modern world*. BoScience Publisher (s. 147–151) <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2020/08/FUNDAMENTAL-AND-APPLIED-RESEARCH-IN-THE-MODERN-WORLD-28-28.08.20.pdf>
6. Lavrychenko, N. (2018). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: pedahohika* [Research methodology: pedagogy]: Vinnichenko M. D., Sumy [in Ukrainian].
7. Lokshyna, O. (2024). Yevropeyskyi osvittiiy prostir yak intehratsiina perspektyva ukrainskoi osvity [The European Educational Space as an integration perspective for Ukrainian education]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal – Ukrainian Pedagogical Journal*, 2, 6–19 <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-6-19> [in Ukrainian].
8. Liashenko, O. I. (Red.). (2011). *Orhanizatsiino-metodychne zabezpechennia monitorynhovykh doslidzhen yakosti zahalnoi serednoi osvity* [Organizational and methodological support for monitoring research on the quality of general secondary education]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
9. Sysoieva, S. (2017). Mizhdystsyplinarni pedahohichni doslidzhennia v konteksti rozvytku osvitolohii [Interdisciplinary pedagogical research in the context of the development of educational science]. *Osvitolohiia – Osvitolohiya (educology)*, 6, 26–30 [in Ukrainian].
10. Sukhomlynska, O. V. (2007). *Istoryko-pedahohichne doslidzhennia ta yoho «okolytsi»* [Historical and pedagogical research and its «surroundings»]. *Shliakh osvity – The path of education*, 44, 6–12 [in Ukrainian].
11. Khrykov, Ye. (2017). *Metodolohiia pedahohichnoho doslidzhennia* [Pedagogical research methodology]. Kharkiv : FOP Panov A. M. [in Ukrainian].
12. Robinson, Ken & Aronlica, Lou (2015). *Creativ schools: The Grassroots Revolution That's transforming Education*. Penguin Books.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025.
The article was received 28 April 2025.